

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06 вересня 2012. № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 32. С. 412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

3. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/>

4. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): ратиф. із заявами Законом від 20 червня 2022 № 2319-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: Закон України від 08 вересня 2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 52. С. 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

Цвіркун Ю. І.,

д.ю.н., професор кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Лаухін Д. Ф.,

аспірант 1 курсу
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ТРИБУНАЛ ЯК ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Захист прав і свобод військовополонених та цивільного населення під час війни забезпечується нормами міжнародно-правових актів та національного

законодавства України. Зокрема, Женевськими конвенціями, підписаними 12 серпня 1949 року, закріплено основоположні принципи щодо гуманного ставлення під час війни, а статтею 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлено відповідальність за порушення законів та звичаїв війни.

До недавнього часу норми кримінального законодавства, які встановлюють відповідальність за порушення законів та звичаїв війни в нас практично не застосовувались. Однак із початком військової агресії Росії проти України питання, які пов'язані із їх застосуванням набули чималої актуальності.

Питання розслідування злочинів в умовах збройного конфлікту, зокрема таких як особливості розслідування умисних вбивств під час проведення бойових дій, огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією, досліджувалась М. Бондаренко, О. Кравчуком, Ю. Орловим, О. Пчеліною, І. Сиводедом, М. Смирновим, Т. Фоміною та ін. Однак аналіз наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання порушеної проблеми, вказує на те, що вона недостатньо досліджена і потребує більш комплексного вивчення.

Особливістю розслідування воєнних злочинів є те, що під час здійснення досудового розслідування необхідно встановити яку саме норму права було порушено, чи пов'язані дії (бездіяльність) особи із збройним конфліктом, чи усвідомлювала особа, що вона приймає участь у такому конфлікті, а лише потім кваліфікувати її дії.

Під час практичного застосування норм відповідного законодавства виникає чимало проблем, адже безпосередні положення не містять чіткого переліку діянь, за які передбачено відповідальність.

Так, диспозиції частин першої та другої статті 438 КК України є бланкетними та в частині захисту цивільного населення та інших категорій

захищених осіб в умовах збройного конфлікту відсилають до положень міжнародного гуманітарного права, зокрема статті 50 Конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р.; статті 51 Конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949 р.; статті 130 Конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р.; статті 147 Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. (щодо збройного конфлікту міжнародного характеру); статті 3, спільної для Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12.08.1949 р. (щодо збройного конфлікту неміжнародного характеру).

При цьому до уваги необхідно брати положення міжнародно-правових актів, які були ратифіковані Україною, та які були чинними на момент скоєння відповідного кримінального правопорушення.

Особливістю воєнних злочинів є можливість здійснення спеціального досудового розслідування і подальшого спеціального судового провадження (*in absentia*), дозвіл на здійснення якого надається слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора (ч. 2 ст. 297-1 КПК) та головуючим суддею/колегію суддів під час судового розгляду. Питання про спеціальне досудове розслідування порушують на більш пізніх етапах, у випадку, коли слідчий і прокурор дійшли висновку про можливість повідомлення певній особі про підозру, однак вона переховується від українських органів досудового розслідування чи суду на тимчасово окупованій території України, на території держави-агресора, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошена у міжнародний розшук [1].

До того ж основною складністю є встановлення особи правопорушника, адже у більшості випадків такі злочини можуть вчинятись безпосередньо з окупованої території чи території держави-агресора або недружньої держави. Крім цього, у разі встановлення особи злочинця, притягнення його до

відповідальності буде можливим тільки у разі, коли він покине таку територію та його місцезнаходження буде відомим.

Таким чином, єдиним виходом щодо здійснення правосуддя до таких осіб є застосування міжнародно-правових механізмів. Однак і вони на сьогоднішній день не є цілком дієвими.

Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) здійснює розслідування воєнних злочинів скоєних Російською Федерацією проти України, проте він обмежений згодою держави на обов'язковість дії Римського статуту на її території. Так, Росія у 2016 році відмовилась від участі у Міжнародному кримінальному суді, і тому держава-агресор має імунітет від рішень цієї міжнародної інституції.

Виданий ордер на арешт керівника Росії В. Путіна не виконується навіть державами-учасниками МКС. Так, 24 жовтня 2024 року, Палата попереднього провадження II Міжнародного кримінального суду (МКС або Суд) визнала, що Монголія, не заарештувавши пана Путіна, коли він перебував на її території, і не передала його Суду, не виконала прохання Суду співпрацювати в цьому відношенні всупереч положенням Римського статуту («Статут»), тим самим перешкоджаючи Суду виконувати свої функції та повноваження за значенням статті 87(7) Статуту [2].

Одним із реальних способів притягнення до відповідальності таких злочинців є створення міжнародного суду, на кшталт Нюрнберзького військового трибуналу чи Токійського трибуналу та проведення відповідних судових процесів.

Зокрема, таку пропозицію було озвучено Парламентською асамблеєю Ради Європи (ПАРЄ). Вона закликала терміново створити спеціальний міжнародний кримінальний трибунал з мандатом «розслідувати та переслідувати злочин агресії, ймовірно скоєних політичним та військовим керівництвом Російської Федерації». Розташований у Страсбурзі, з огляду на

можливу взаємодію з Європейським судом з прав людини, він повинен «мати повноваження видавати міжнародні ордери на арешт і не обмежуватися державним імунітетом або імунітетом глав держав і урядів та інших державних посадових осіб» [3].

Водночас на думку М. Смиронова Спеціальний міжнародний трибунал *ad hoc* (далі – СМТ) буде мати юрисдикцію лише щодо злочину агресії проти України, а за допомогою Міжнародного кримінального суду можливо буде провести розслідування та притягнути до кримінальної відповідальності винних за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини тих, хто віддавав злочинні накази. Важливо розуміти, як зауважує науковець, що одночасно та паралельно із розслідуванням за допомогою МКС найтяжчих міжнародних злочинів, скоєних в Україні (злочин геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини) необхідно створення СМТ для розслідування злочину агресії, тому що іншого міжнародно-правового механізму наразі не існує [4, с. 403-410].

Проте говорити про такий розвиток подій до моменту перемоги України у війні є передчасним, і може розглядатись лише як потенційне вирішення означеної проблеми. Разом з тим, притягнути до відповідальності країну-агресора та її політичне і воєнне керівництво за діяння, які призвели до кричущих злочинів проти людяності в Європі на початку ХХІ ст. є нагальним завданням міжнародної спільноти. Створення та діяльність спеціального міжнародного кримінального трибуналу сприяло би вирішенню цього завдання.

Список використаних джерел

1. Кравчук О. Досудове розслідування воєнних злочинів / Кравчук О., Бондаренко М. // ГО «Вектор прав людини». Київ, 2022. URL: <https://ela.kpi.ua/items/6a38e939-0d4f-4f37-a507-154ef43b1982>.

2. Pre-trial chamber # ICC-01/22, Date 24 October 2024, International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-situation-icc-pre-trial-chamber-ii-finds-mongolia-failed-cooperate-arrest-and>.

3. Стаття «PACE calls for an ad hoc international criminal tribunal to hold to account perpetrators of the crime of aggression against Ukraine». URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/pace-calls-for-an-ad-hoc-international-criminal-tribunal-to-investigate-war-crimes-in-ukraine>.

4. Смирнов М. І. (2023). СПЕЦІАЛЬНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ТРИБУНАЛ АД НОС ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК МЕХАНІЗМ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КРАЇНИ-АГРЕСОРА ЗА НАЙТЯЖЧИЙ МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ЮРИСДИКЦІЙНІ АСПЕКТИ. Київський часопис права, (1), С. 403–410. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/306>.

Tsivina E.E.,

Second-year student of the Law Institute of KNEU

Scientific supervisor: Zyma V.M.

HUMAN RIGHTS PROTECTIONS FOR REFUGEES AND INTERNALLY DISPLACED PERSONS (IDPS) IN WARTIME: LESSONS FROM UKRAINE

1. Who are refugees and internally displaced persons?

Persons who can receive refugee status can be citizens of Ukraine who left the territory of Ukraine due to the war, as well as persons who lived in the territory of Ukraine on legal grounds, but have the citizenship of other countries. An internally displaced person is a citizen of Ukraine, a foreigner or a stateless person who is in the territory of Ukraine on legal grounds, who was forced to leave or leave his place of residence in order to avoid the negative consequences of armed conflict, temporary occupation, human rights violations and natural or man-made emergencies character.

2. Peculiarities of the legal status of IDPs during the war.